

Використання пізнавального потенціалу навчальних предметів у процесі полікультурного виховання учнів у державних школах США

Світлана Лук'янчук

У статті розглянута проблема реалізації полікультурного виховання учнів у державних середніх школах США. Автор доводить, що цей процес відбувається шляхом інтеграції полікультурної складової в навчальні плани і програми на всіх етапах загальної середньої освіти більшості обов'язкових навчальних курсів у США.

Ключові слова: полікультурне виховання, етнічні меншини, навчальний предмет, полікультурний компонент, міждисциплінарні зв'язки.

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття ознаменувався актуалізацією в країнах Європейського Союзу і в Україні проблеми становлення нової за змістом громадянськості, яка виникла в результаті соціально-економічної глобалізації, з одного боку, і культурного, мовного, етнічного і конфесійного різноманіття суспільства – з другого боку. Велику надію у вирішенні цього питання освітяни покладають на полікультурне виховання молодого покоління як на спосіб формування в людині духу солідарності і взаєморозуміння в ім'я миру і збереження культурної ідентичності різних народів. Вирішальну роль у здійсненні полікультурного виховання учнів покликана відіграти школа шляхом передачі знань про культури народів світу і регіону проживання, а також формування навичок ефективної життєдіяльності в умовах полікультурного середовища.

Аналіз актуальних досліджень. В Україні проблема полікультурної освіти і виховання учнівської молоді є об'єктом уваги низки дослідників (В. Бойченко, Л. Голік, О. Грива, В. Компанієць, І. Лощенова, Л. Пуховська, А. Солодка, О. Сухомлинська та інших). Так, А. Солодка дослідила полікультурне виховання старшокласників у процесі вивчення гуманітарних предметів. Об'єктом дослідження В. Бойченко стало полікультурне виховання молодших школярів у навчально-виховному процесі школи. І. Лощенова присвятила свої наукові пошуки проблемі полікультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення іноземних мов.

До досвіду своїх зарубіжних колег у цій галузі педагогічних знань звертались педагоги: В. Жуковський (морально-етичне виховання школярів в США як основний чинник розв'язання проблеми полікультурності), О. Ковальчук (полікультурний підхід у сучасній шкільній освіті Росії), О. Литвинов (двомовне навчання як аспект полікультурної освіти у школах США), О. Мілютіна (полікультурна освіта учнів середньої загальноосвітньої школи у Великій Британії), М. Шутова (полікультурна освіта як один з напрямків реформування загальної

середньої освіти в США), Я. Гулецька (полікультурна освіта студентської молоді в університетах США) та ін.

Теорія і практика полікультурної освіти і виховання в Сполучених Штатах викликає науковий інтерес також таких російських учених як О. Джуринський (полікультурне виховання в США), З. Малькова (переорієнтація шкільної освіти в США на ідею полікультурності), О. Гаганова (полікультурна освіта в системі загальної шкільної освіти США), Н. Зінгер (організація шкільної освіти дітей-мігрантів в США в контексті полікультурної освіти), Ю. Манжосова (генезис і сучасний стан системи міжетнічної освіти у США).

Наше дослідження вітчизняних педагогічних джерел показало, що, незважаючи на значний науковий інтерес до цієї проблеми, досвід полікультурного виховання учнів у процесі навчання в державних середніх школах США залишається недостатньо вивченим у вітчизняній педагогіці. Тому **метою нашої статті** є проаналізувати, як використовується потенціал навчальних предметів у процесі реалізації полікультурного виховання учнів в державних школах США.

Виклад основного матеріалу. Вирішальною умовою успішної реалізації завдання полікультурного виховання учнів у процесі навчання вважається внесення змін у зміст освіти з метою надання школярам більш широкого уявлення про етнічні і расові групи у складі населення і їхню культуру. Це відбувається шляхом **інтеграції полікультурної складової в навчальні плани і програми.**

Сьогодні наявність полікультурного компонента характерна практично для всіх циклів дисциплін: гуманітарного, історично-суспільствознавчого, природничо-математичного та художньо-естетичного на всіх етапах середньої школи США. Пріоритетне значення у здійсненні полікультурного виховання учнів в американській середній школі мають **предмети історико-суспільствознавчого циклу.** Тематика уроків історії, основ громадянськості, суспільствознавства досить широка і відкриває великі можливості для надання учням правдивої інформації про внесок расових і етнічних меншин, а також жінок, у становлення американської державності, в історію і культуру американської нації, про права і обов'язки громадян. Навчальні програми з цих дисциплін пропонують для вивчення історичні події та явища як в американському суспільстві, так і світового значення. Це Холокост, геноцид вірмен в Османській імперії, шкільна сегрегація, американізація, міжрасові шлюби, боротьба пригноблених етносів і її наслідки та багато інших. У процесі аналізу питань зловживання владою і падіння моральності учні приходять до розуміння явищ расизму, ненависті, дискримінації, упереджень і байдужості. Досліджуючи вплив суспільних подій на самих себе та на долі інших людей, учні можуть визначити лінію власної поведінки для досягнення соціальної справедливості [6].

Незважаючи на звинувачення полікультурного виховання в поверховому підході і поглибленні расових стереотипів, у державних середніх школах широко практикується проведення місячників етнічних меншин: місячник історії афроамериканців (Black History Month), азіатоамериканців (Asian History Month), індіанців (Native Americans History Month).

Особлива увага приділяється ознайомленню з етнічною спадщиною іспаномовних американців, які представляють найчисленнішу етнічну меншину в складі американського населення. За ініціативою Конгресу США щорічно, починаючи з 1988 року, в період з 15 вересня по 15 жовтня, проводиться Місячник національної спадщини іспаномовних американців (National Hispanic Heritage Month) [10]. Слід зазначити, що термін "Hispanic" стосується до представників усіх рас, чий культурний спадок пов'язаний з іспанською мовою і латинською культурою [8]. У рамках місячника пропонується проведення циклу уроків, присвячених вивченню історії, культури і побуту американців іспаномовного походження, видатних особистостей та їх внеску в американську культуру. Залежно від віку учнів пропонуються такі види навчальної діяльності: школярі початкових класів розмальовують прапори країн, у яких державною мовою є іспанська, відшукують рецепти з мексиканської та іспанської кухні, читають казки народів Латинської Америки. Учні середніх класів створюють словники іспанських слів, які вживаються в англійській мові, пишуть біографії відомих особистостей, складають пазли, в основі яких лежать факти з історії і культури іспаномовних американців, придумують власні казки за мотивами народних казок іспаномовних етносів. Старшокласникам пропонують створити туристичні путівники по країнах, в яких державною мовою є іспанська, оформити картограми – спеціальні карти цих країн, на яких показати кількість населення, валовий національний продукт та ін., написати автопортрети у стилі відомої мексиканської художниці Фріди Кало, пройти тестування на перевірку знань з історії Мексики та інших іспаномовних країн.

Характерною рисою уроків і тематичних блоків, які включають полікультурний компонент, є **широке використання міжпредметних зв'язків**. При аналізі представлених вище завдань і форм роботи можна виявити тісний зв'язок між такими предметами, як історія, суспільствознавство, мова, література, географія і малювання.

Важливу роль у питанні підвищення полікультурної вихованості учнів відіграють **предмети гуманітарного циклу**. Провідне місце серед них займає вивчення мов: англійської, іноземних, мов етнічних меншин. Поділяємо думку російського педагога О. Джуринського про те, що важливим аспектом полікультурного виховання учнів в американській середній школі є **білінгвальне навчання** [2]. Воно означає створення спеціальних білінгвальних класів і шкіл, у яких через цілеспрямовану організацію навчання і добір навчальних матеріалів підтримується вивчення рідної мови учнів, а також вивчається англійська мова.

Існують декілька видів білінгвальних навчальних програм: перехідне білінгвальне навчання, структурне занурення, підтримувальна білінгвальна програма та двостороннє білінгвальне навчання. Сьогодні найбільш популярною у США є програма перехідного білінгвального навчання (transitional bilingual education). Вона розрахована на використання рідної мови учня до того часу, поки він достатньою мірою не оволодіє англійською мовою, щоб повністю перейти на англійську мову навчання [3, с. 294].

У 80-х роках ХХ ст. широкого розмаху в американському суспільстві набув рух «За єдину англійську мову» (English-only movement), який є активним і сьогодні. Питання доцільності білінгвального навчання стало однією з найбільш обговорюваних тем в американських освітніх і політичних колах. В низці штатів пройшли референдуми, за результатами яких білінгвальне навчання було відмінене. Це такі штати, як Каліфорнія (1998 р.), Арізона (2000 р.), Массачусетс (2002 р.) та ін. Програми білінгвального навчання діють у школах штатів Колорадо, Нью-Джерсі, Нью-Йорк, Флорида, Іллінойс [11]. Це, в основному, іспансько-англійські програми білінгвального навчання.

Теоретики полікультурного виховання вважають, що білінгвальне навчання відіграє важливу роль для становлення полікультурної компетентності загалу школярів. Для учнів-вихідців із мовних меншин воно є важливою умовою усвідомлення своєї культурної та етнічної ідентичності, повноцінного розвитку особистості, покращення можливостей соціальної адаптації та подолання навчальних труднощів. Дітям з англійськомовних сімей білінгвальне навчання дає можливість вивчити другу мову, успішно адаптуватися до нових культур і нового соціального оточення. Вивчення мови супроводжується вивченням культури народу, який є носієм мови, і сприяє багатогранному розвитку толерантної особистості.

Уроки літератури надають широкі можливості для ознайомлення учнів із кращими зразками художніх творів авторів різноманітного етнічного походження та їхнім внеском в американську літературу. Література є своєрідним «вікном» в життя і культуру певного етносу. Вона має можливість в доступній для будь-якого віку, яскравій художній формі розповісти про основні цінності, норми моралі і поведінки, звичаї і традиції расових та етнічних груп. Сьогодні у США вчителі мають дуже широкий вибір літературних творів полікультурного характеру, в тому числі літератури авторів різноманітного етнічного і культурного походження, а також зразків фольклору. Так, учні 1–3 класів вивчають казки, легенди, міфи різноманітних етнічних груп. Для учнів середніх і старших класів публікуються збірки оповідань, книги для читання та інші твори полікультурного змісту. В процесі читання і обговорення цих творів учні вчаться аналізувати прочитане, висловлювати свою думку, поважати думку іншого. Читання розвиває навички критичного і самостійного мислення.

Проте американські вчителі нарікають на те, що далеко не всі запропоновані літературні зразки є расово неупередженими. У зв'язку з цим було створено національну організацію «Рада з питань виховання і публікації полікультурних творів» (The Multicultural Publishing and Educational Council). Вона об'єднала видавців автентичних літературних творів, авторів афроамериканського, арабського, латиноамериканського, єврейського, індіанського, західноєвропейського походження та з країн тихоокеанського регіону. На Інтернет-сайті організації розміщено список рекомендованої полікультурної літератури, а також зазначено, за якими характеристиками визначається автентична полікультурна книга [5].

Педагог Дж. Хігінс рекомендує вчителям створювати в кабінетах **бібліотеки полікультурної літератури**, якими учні могли би вільно користуватися, обмінюватись і обговорювати. На підставі власного досвіду роботи в школі, а також проведеного дослідження багатьох зразків дитячих творів, вона склала і розмістила на сайті Інтернету свій список рекомендованих автентичних книжок для учнів міських шкіл з великим етнічним різноманіттям учнівського контингенту. До цього переліку Дж. Хігінс включила 30 ілюстрованих книжок і 5 книжок для читання, які, на її думку, відповідають усім нормам, починаючи від якості друку та художнього оформлення і закінчуючи змістом [9].

У процесі вивчення предметів **художньо-естетичного циклу** через народну пісню, музику, танок, костюм, мистецтво школярі наближаються до розуміння різних культур, способів мислення, відчуття і поведінки. На початковому етапі середньої школи учні вивчають мистецтво, музику, театр, танці та візуальні види мистецтва різноманітних етнічних груп на уроках музики і образотворчого мистецтва. На середньому та старшому етапах шкільної освіти предмети художньо-естетичного циклу менш популярні. Тут переважають елективні курси зі сценічної майстерності, малювання, хореографії, інструментальної музики. Характерним є те, що естетичний компонент на цьому етапі органічно інтегрується у всі навчальні дисципліни [1, с. 7]. Наприклад, фольклор етнічних меншин, кращі художні твори представників різноманітних культур, у тому числі жінок, рок-поезію включають у програму з англійської мови. При вивченні історії і суспільствознавства школярі знайомляться з видатними творами мистецтва, пам'ятками архітектури, художниками, зодчими, скульпторами й композиторами – вихідцями з етнічних і расових меншин, представлених у США.

Предмети **природничо-математичного циклу**, як правило, відіграють епізодичну роль у полікультурному вихованні учнів. Традиційно вважалося, що математика як винахід західноєвропейської цивілізації є сферою успішної навчальної діяльності представників чоловічої статі. Тому зусилля вчителів математики спрямовуються на досягнення двох основних цілей: успішне вивчення математики як важливого чинника майбутнього економічного і соціального

благополуччя учнів, та ознайомлення з внеском жінок і представників етнічних і расових меншин у математичну галузь знань [4].

Інтеграція полікультурного компонента в навчальні матеріали з природи, біології, екології та астрономії передбачає використання міждисциплінарного підходу. Для кращого розуміння учнями явищ і законів природи їм пропонують спочатку встановити зв'язок між їхньою етнічною культурою і явищами природи у процесі знайомства з легендами, міфами та етнічними переказами. Наприклад, під час вивчення на уроках астрономії матеріалу про фази місяця вчителі використовують індіанську легенду про бога місяця Анніган. Прослухавши легенду, учні пишуть свої міфи чи легенди, які пояснюють цей природний феномен, і презентують на наступному занятті. Тобто, по суті, відбувається розвиток навичок усного та писемного мовлення. Поєднання фактичного матеріалу з етнічними інтерпретаціями явищ природи особливо ефективно в роботі з корінними американцями, індіанцями, у яких традиційно склався тісний зв'язок з навколишнім середовищем і виробилося особливе ставлення до природи [7].

Включення зразків фольклору етнічних меншин до навчальних програм з природничих дисциплін дуже важливе для кращого розуміння культури етносу, виховання поваги до його представників з боку етнічної більшості і підвищення самооцінки, а також почуття гордості за своє етнічне походження у школярів, що належать до культурних меншин.

Висновки. Проведене дослідження показало, що з метою полікультурного виховання учнів в американських державних школах широко використовується пізнавальний потенціал різних навчальних предметів. Це відбувається шляхом інтеграції полікультурної складової до навчальних планів і програм з метою надання учням більш широкого уявлення про етнічні і расові групи у складі населення, їхню мову, культуру та внесок в історію і культуру США. Наявність полікультурного компонента характерна практично для всіх циклів шкільних дисциплін на всіх етапах загальної середньої освіти в США.

Перспективою подальших розвідок вважаємо дослідження форм і методів полікультурного виховання учнів у процесі навчальної діяльності в державних школах США.

Список використаних джерел:

1. Беланова Р.А. Естетичне виховання учнів у школах США: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка і історія педагогіки» / Р. А. Беланова. – Луганськ, 1997. – 18 с.
2. Джури́нский А. Воспитание в России и за рубежом [Електронний ресурс] – М.: Просвещение. – 110 с. Режим доступу: <http://prosv.informika.ru/metod/dgur/9.html>
3. Лук'я́нчук С.Ф. Двомовне навчання в громадських школах США: минуле і сучасний стан. Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – Острог: Вид-во НаУ «Острозька Академія», 2007. – Вип. 9. – С. 290–299.
4. Adeeb, Patty and Bosnick, Janet. Hands-on Mathematics + Multicultural Education = Student Success [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.edchange.org/multicultural/papers/math.html>
5. D'Angelo, Andrea M. and Dixey, Brenda P. Using Multicultural Resources for Teachers to Combat Racial Prejudice in the Classroom [Електронний ресурс]: Early Childhood Education Journal. – Vol. 29. – #2. – Winter 2001. – P. 83–87. – с. 86 – Режим доступу до журн.: <http://www.content/120nl69m37352377/fulltext.pdf>
6. Escamilla, Kathy. Integrating Mexican-American History and Culture into the Social Studies Classroom [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ericdigests.org/1992-2/mexian.htm>
7. Freed, B. Andrea. Multicultural Science Education: Myths, Legends, and Moon Phases. <http://www.newhorizons.org/strategies/multicultural/freed.htm>
8. Gollnick, Donna M., Chinn, Philip C. Multicultural Education for Exceptional Children [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ericdigests.org/pre-9220/exceptional.htm>
9. [Higgins, Jennifer Johnson. Multicultural Children's Literature: Creating and Applying an Evaluation Tool in Response to the Needs of Urban Educators \[Електронний ресурс\] – Режим доступу: http://www.newhorizons.org/strategies/multicultural/higgins.htm](http://www.newhorizons.org/strategies/multicultural/higgins.htm)
10. Legislative History of Hispanic Heritage Month [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.latino.sscnet.ucla.edu/heritage/hispan.htm>
11. The status of bilingual education in America [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.proenglish.org/issues/education/bestatus.html>